

Attīstot tekstila aprites ciklu,

Ir mainījies veids, kā cilvēki atbrīvojas no nevēlamā apģērba — tagad to biežāk izmet, nevis atdod vai ziedo kādam citam

“Latvija tekstilizstrādājumu atkritumu savākšanā un pārstrādē atrodas sākumposmā, jo pagaidām nolietotos tekstilizstrādājumus var nodot tikai 60 savākšanas vietās, kas atrodas Rīgā, Pierīgā un Vidzemē. Bet mēs ejam uz to, lai no 2023. gada 1. janvāra ikvienam valsts iedzīvotājam būtu šāda iespēja, zināmas vietas iespējami tuvāk dzīvesvietai, kur šos atkritumus nodot — vai pie lielveikaliem, vai speciālos laukumos,” atzīst biedrības “Zaļā brīvība” ilgtspējīgas modes eksperte Dace Akule.

ANDRA OZOLA

Kopš 1996. gada, kad strauji samazinājās apģērba cena un attiecīgi arī valkšanas ilgums, Eiropas Savienība (ES) nopirkta apģērba skaits uz vienu cilvēku ir palielinājies par 40%. Eiropieši katru gadu iegādājas gandrīz 26 kilogramus un izmet aptuveni 11 kilogramu tekstilizstrādājumu. Lietotu apģērbu var eksportēt ārpus ES, bet galvenokārt tās (87%) sadedzina vai apglabā atkritumu poligonos.

Pasaule mazāk nekā procentu apģērba atkārtoti izmanto drēbju ražošanā. Daļēji tas notiek tādēļ, ka tam trūkst atbilstīgas tehnoloģijas, liecina informācija Eiropas Parlamenta mājaslapā.

Tekstilizstrādājumu ražošanas negatīvi ietekmē vidi

Tekstilrūpniecībā tiek izmantots daudz ūdens, turklāt kokvilnas un citu izejvielu audzēšanai nepieciešamas lielas zemes platības. Tiek lēsts, ka 2015. gadā pasaules tekstilrūpniecība un apģērba

rūpniecība izmantoja 79 miljardus kubikmetru ūdens. Salīdzinājumam — 2017. gadā visas ES ekonomikas vajadzībām tika izmantoti 266 miljardi kubikmetru ūdens. Saskaņā ar aplēsēm viena kokvilnas T krekla izgatavošanai tiek iztērēti 2700 litri saldūdens — cilvēka ūdens patēriņš 2,5 gadu laikā.

Tekstilrūpniecība, krāsojot un apstrādājot tekstilizstrādājumus, rada aptuveni 20 procentu no pasaules tirā ūdens piesārņojuma. Mazgājot sintētiskus izstrādājumus, katru gadu okeānā nokļūst aptuveni 0,5 miljoni tonnu mikrošķiedru. 35 procenti primāras mikroplastmasas vidē nonākuši tieši sintētisku izstrādājumu mazgāšanas rezultātā. Viena poliestera drēbju porcija veļasmašīnā var izdalīt 700 000 mikroplastmasas šķiedru, kas var nonākt pārtikas ķēdē.

Turklāt modes nozare rada 10 procentu no globālajām oglekļa emisijām, vairāk nekā starptautiskie lidojumi un jūras transporta pārvadājumi kopā. Saskaņā ar Eiropas Vides aģentūras datiem tekstilizstrādājumu iegāde ES 2017. gadā radīja aptuveni 654 kilogramus CO₂ emisiju uz cilvēku.

Lai gan Latvijas iedzīvotāju tekstila iegādes paradumi pēdējos gados mainās — cilvēki kļūst atbildīgāki, jaunu apģērbu iegādājas retāk, labprāt to izvēlas lietotu —, summa, kas vienas iegādātajai tiek izdota par jaunu drēbju iegādi, pēdējos divos gados nav ievērojami mainījusies. Tāpat iedzīvotāji turpina izkopt tekstila šķirošanas paradumus, taču vienlaikus daudz retāk pārskata savu skapju saturu.

Iespaido Covid-19, un aug informētība

Kā liecina AS “Latvijas Zaļais punkts” aptauja (“Snapshots” ap-

Tekstilrūpniecībā daudz izmanto ūdeni, turklāt kokvilnas un citu izejvielu audzēšanai nepieciešamas lielas zemes platības. Viena kokvilnas T krekla izgatavošanai tiek iztērēti 2700 litri saldūdens — cilvēka ūdens patēriņš 2,5 gadu laikā.

tauja “Lietoto apģērbu pārstrādē” veikta 2021. gada februārī, aptaujājot 752 Latvijas iedzīvotājus 18—74 gadu vecumā), sabiedrības informētība par iespējām nodot lietoto apģērbu otrreizējai aprītei divu gadu laikā augusi no 40% 2019. gadā līdz 47% šogad, tomēr 37% iedzīvotāju uzskata, ka pagaidām tekstila šķirošanas konteineri ir pārāk tālu un grūti izmantojami. Tas gan nav vienīgais iedzīvotāju paradumu maiņas iemesls, un sava ietekme ir arī Covid-19 pandēmijai.

Latvijā tikai ļoti neliela daļa tekstilizstrādājumu tiek dedzināti (“Cemex”) un sistēmiskā veidā tie netiek pārstrādāti, izņemot dažus mazos uzņēmumus, kā, piemēram, “Zīle”, kuri no lietota apģērba izgatavo jaunu.

Kā liecina aptaujas rezultāti, kopš 2019. gada būtiski sarūkusi jauna apģērba iegādes intensitāte, par 12 procentpunktiem palielinoties to iedzīvotāju daļai, kuri jaunu apģērbu iegādājas ne biežāk kā vienu līdz divas reizes gadā (47%). Izmaiņas skārušas galvenokārt aktīvo apģērbu pircēju bāzi: par 12 procentpunktiem sarūcis to pircēju skaits, kuri pirms pāris

gadiem jaunās drēbes iegādājas vismaz piecas reizes gadā. Toties summa, ko Latvijas iedzīvotāji vidēji gadā izdod par jauna apģērba iegādi, nav ievērojami mainījusies un visbiežāk svārstās 100—300 eiro robežās (42%). Aptuveni puse iedzīvotāju (49%) norīko lietoto apģērbu nēsā vismaz divus gadus.

Lietotu apģērbu un tekstilijas Latvijas iedzīvotāji pašlaik iegādājas tikpat labprāt kā pirms diviem gadiem — tā norādījuši 60% aptaujāto. Tas ne tikai ļauj apģērbam dzīvot otru dzīvi, bet ir arī viens no ilgtspējīgiem tekstila lietošanas paradumiem. Tomēr ne vienmēr tas ir pozitīvs aspekts, jo Latvijā ļoti daudz tekstila atkritumi tiek ievesti no ārzemēm. No tiem labāko pārdod, taču nederīgais nonāk poligonos, tādējādi palielinot tur noglabāto atkritumu apjomu, kas bojā valsts kopējo statistiku. Izrādās, ka pēdējo divu gadu laikā Latvijas iedzīvotāji kļuvisi kūrāki sava skapja saturu regulārā pārskatīšanā. Kopumā savu garderobi vismaz reizi gadā pārliūko 83% iedzīvotāju, kas ir par 11 procentpunktiem mazāk nekā 2019. gadā, kad to darīja 94%. Turklāt iedzīvotāji skapja revīzijai pievēršas aizvien retāk: to īpatsvars, kuri revīziju veic vismaz trīs reizes gadā, ir sarucis uz pusi — no 30% 2019. gadā līdz 15% šogad.

Šķirošanu izmanto katrs piektais

Tekstila šķirošanas popularitātes

palielināšanās un augošais sabiedrības pieprasījums pēc tekstila konteineriem aktualizē jautājumu par nepieciešamību izveidot visaptverošu tekstila šķirošanas infrastruktūru Latvijā un paplašināt tekstila konteineru skaitu ne tikai Rīgā, bet arī Latvijas reģionos.

37% iedzīvotāju uzskata, ka tekstila šķirošanas konteineri ir tālu un grūti izmantojami (2019. gadā līdzīgi domāja 30%). Tas gan nemazina kopējo apņemšanos nodot apģērbu otrreizējai pārstrādei. 2019. gadā šādu apņemšanos pauda 89% Latvijas iedzīvotāju, šogad rādītājs sasniedz jau 91%.

Kā paskaidro “Zaļās brīvības” pārstāve, pirms šī pilotprojekta tekstilizstrādājumu cilvēki Latvijā izmeta atkritumos, un tie kopā ar pārtikas atliekām, ķīmiskām vielām un visu citu tika apglabāti poligonos. Latvijā tikai ļoti neliela daļa tekstilizstrādājumu tiek dedzināti (“Cemex”) un sistēmiskā veidā tie netiek pārstrādāti, izņemot dažus mazos uzņēmumus, kā, piemēram, “Zīle”, kuri no lietota apģērba izgatavo jaunu. Ir arī daži uzņēmumi, kas no dabiskām šķiedrām izgatavotus tekstilizstrādājumus sagriež mazās lupatīņas un piedāvā mehāniķiem autoservisos. “Taču tas notiek ar nosaukumiem pierādīts. Biedrības “Zaļā brīvība” pagājušajā rudenī veiktajā pētījumā par Baltijas valstīm noskaidrojām, ka Latvijā tikai viens procents no atsevišķi sarazotā tekstila ir pārtapis par jaunu produktu. → 11. lpp.

Latvijā vēl daudz darāmā

→ 10. lpp.

Taču mēs tekstilu metam ārā mazāk nekā citviet ES, daudz valkājām lietotu apģērbu, tāpēc, iespējams, ka mums pašiem nemaz nevajag celt savu lielu pārstrādes rūpniecību. Tādu būvē Somijā, un varbūt tur atradīsies vieta, lai pārstrādātu arī Baltijas valstu tekstilatkritumus,” uzskata eksperte.

“Sabiedrībā ir interese par tekstilizstrādājumu izmantošanu un pārstrādi, cilvēki zvana un jautā, ko viņiem ar tiem darīt. Protams, no Latgales uz Cēsīm atkritumus nevedīs. Es iesaku gaidīt konteinerus, bet, ja lietas vēl ir lietojamas, tad mudīnu apmainīties ar tām ģimenes lokā, nodot labdarībai, bet, ja ir laba kvalitāte, tad pārdot kaut vai “Andelē Mandelē”,” stāsta D. Akule.

Viņa uzsver, ka savā uzvedībā un paradumos mēs atšķiramies no lielākās daļas Eiropas valstu, jo apģērbu vērtējam, ilgāk valkājām, spējam izdomāt tam jaunu pielietojumu, protam pielabot un pārveidot, un iespēju, ko darīt, ir daudz.

Radina pie ātrās modes

Saskaņā ar Atkritumu direktīvu, ko Eiropas Parlaments apstiprināja 2018. gadā, ES valstīm līdz 2025. gadam būs pienākums nodrošināt tekstilizstrādājumu dalītu savākšanu. Jaunā Eiropas Komisijas stratēģija ietver arī pasākumus, ar kuriem tiek atbalsta aprites materiālu izmantošana un aprites ražošanas procesi, novērsta bīstamu ķīmisku vielu kļūtbūtni un pārtēriņiem tiek palīdzēts izvēlēties ilgtspējīgus tekstilizstrādājumus.

ES ieviesusi ES ekomarķējumu, ar ko ražotāji, kuri ievēro ekoloģiskos kritērijus, var marķēt preces, nodrošinot kaiteņu vielu ierobežotu izmantošanu un mazāku ūdens un gaisa piesārņojumu.

Biedrība “Zaļā brīvība” akcentē, ka, runājot par apģērba dizainu, nevar nerunāt arī par tā saukto ātro modi — tīmiem, kuru fokuss ir ražot pēc iespējas ātrāk, vairāk un lētāk. Šie uzņēmumi radina mūs pie nepārtrauktā patēriņa, sniedzot iluzoru sajūtu par labklājību — jo mēs varam atļauties šo zīmolu drēbes. Turklāt tie mudina mūs pirkt viņu produkciju “šeit un tagad”, jo jau nākamajā nedēļā veikalā būs jauna kolekcija. Taču ātrajai modei ir daudz blakņu, tajā skaitā milzīga negatīva ietekme uz vidi, uzturot šo “saražo, patērē, izmet” kultūru.

Biedrība “Zaļā brīvība” projekta “Mode un vide — kā tas skar mani?” laikā rīko kampaņu “Atmasko T kreklu” sociālajos tīklos “Facebook” un “Instagram”, kur, piemēram, otrajā no pieciem paredzētajiem konkursiem, jauniešiem bija jāzāstā savs T krekla dizaina stāsts, jo dizains ir tas, kas nosaka, cik garš būs apģērba mūžs. Konkursam atsaucas un savu miļāko T kreklu dizainu izpētīja 48 jaunieši. Projekts ilgs līdz šī gada jūnijam. Tā mērķis ir divu gadu laikā informēt un izglītot jauniešus par tekstilrūpniecības industriju un dabas aprites ekonomiku, lai viņi gūst pieredzi tiešā veidā.

Paraksta sadarbības memorandu

Pērn septembrī, atklājot kampaņu “Nav ko vilkt?”, tās dalībnieki parakstījuši arī labas gribas memorandu, apņēmoties veicināt aprites ekonomikas principu nostiprināšanos sabiedrībā, organizēt aktivitātes, kas motivē šķirot tekstilizstrādājumus vai nodot tos pārstrādei, atbalstīt un sniegt priekšlikumus tekstila atkritumu apsaimniekošanas problemātikas risinājumu izstrādei.

Tāpat dalībnieki apņēmas vairot sabiedrības izpratni par tekstila atkritumu šķirošanas un pārstrādes nepieciešamību, sniegt informatīvu un praktisku atbalstu tekstila šķirošanas, atkārtotas lietošanas un pārstrādes popularizēšanai sabiedrībā, kā arī ieviest ilgtspējīgu tekstila apsaimniekošanas sistēmu vēl pirms ES direktīvā noteiktā termiņa.

Aktualizējot nepieciešamību pēc ilgtspējīgas tekstila atkritumu apsaimniekošanas stratēģijas, sadarbības memorandu parakstījuši VARAM, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera, Latvijas Darba devēju konfederācija, Latvijas Pašvaldību savienība, Valsts vides dienests, biedrība “Zaļā brīvība”, Vieglās rūpniecības uzņēmumu asociācija, Latvijas Atkritumu saimniecības uzņēmumu asociācija, Latvijas Atkritumu saimniecības asociācija, biedrība “Latvijas Sarkanais Krusts”, lieveikalu tīkls “Rimi Latvia”, lietota apģērba veikalu tīkls “R.D.A.” un citi partneri. Memorandumā joprojām aicinātas pievienoties arī citas organizācijas un uzņēmumi, lai veicinātu vērtīgas pārmaiņas.

Baltijas valstīm ir potenciāls kopā ar Ziemeļvalstīm izveidot tekstila aprites sistēmu, taču politikas veidotājiem un nozares pārstāvjiem jārikojas, lai šo potenciālu īstenotu. Tas ir galvenais secinājums pētījumā, ko ar Ziemeļvalstu Ministru padomes atbalstu veica biedrība “Zaļā brīvība”, konsultāciju uzņēmums “PlanMiljo” Dānijā, domnīca “SEI Tallinn” Igaunijā un sociālās uzņēmums “Textale” Lietuvā.

Baltijas valstis ir labā sākumpunkta, lai stiprinātu apriti apģērba un tekstila rūpniecības nozarē. Jauno tekstilpreču patēriņa līmenis ir ievērojami zemāks nekā, piemēram, Ziemeļvalstīs, un lietota apģērba iegāde ir izteiktākā mājāsaimniecības patēriņa sastāvdaļa. Lietotie tekstilizstrādājumi veido 29% no kopējā patēriņa Latvijā un Lietuvā un 16% Igaunijā.

Baltijas valstis gada importē vairāk nekā 90 000 tonnu lietotu tekstilizstrādājumu, kas tiek pārstrādāti atkārtotai izmantošanai gan Baltijas reģionā, gan eksporta tirgos. Aptuveni ceturtdaļa šī importa nāk no Ziemeļvalstīm. Tādējādi Baltijas reģions ir svarīgs elements Ziemeļvalstu tekstilrūpniecības aprites ekonomikā. Tomēr lietoto tekstilmateriālu savākšana no mājāsaimniecības Baltijas reģionā ir nepietiekami attīstīta.

Stilīgā otrā dzīve

Aivas Zīles radītais apģērbs piesaista uzmanību. Jau vairākus gadus dizainere lietotas dzīnsus, krekļus un bikses pāršūj stilīgos apģērba gabalos, kas gūst aizvien lielāku popularitāti ne tikai zaļā dzīvesveida piekritēju vidū.

IVETA PAVZINIUKA

— Pastāstiet, lūdzu, kā veidojās apģērba zīmols “Zīle”?

— Tas sākās nejausi pirms aptuveni sešiem septiņiem gadiem, kad pāršūvu vecos dzīnsus par mēteļiem. Mana lielā meita tobrīd strādāja veikalā “Otrā elpa”, kur dizaina stendā šos mēteļus pārdeva. Tā viens produkts sekoja nākamajam, tika nodibināts uzņēmums un atvērts veikals Rīgā, bet tas nepārcēlta otro “kovid” krīzi un tika aizvērts. Tagad mums ir interneta veikals zīle-zile.com.

— Kas jūs piesaistīja idejā pāršūt jau lietotu apģērbu, nevis ņemt no baķiem tīrus audumus un no tiem šūt kaut ko jaunu un modernu?

— Iesākumā tas nebija tāpēc, ka man otrreizējās pārstrādes ideja liktos svarīga, man vienkārti vienmēr ir patīcis to darīt. Kad apģērba pāršūšana kļuva aizvien populārāka, arī es par to sāku domāt un interesēties. Tagad esmu priecīga, ka daru kaut ko arī vides labā.

Sākumā tas vairāk bija kā joks un tiešām tikai drosmīgi izvēlējās šādu apģērbu, tagad arvien vairāk to uztver kā normālu parādību, un daudzi šo apģērbu izrauga tieši tāpēc, ka tas ir otrreizējā pārstrādāts. Cilvēki arvien vairāk par to domā un pievēršas šai idejai. Protams, tā ir mazākā rojami zemāks nekā, piemēram, Ziemeļvalstīs, un lietota apģērba iegāde ir izteiktākā mājāsaimniecības patēriņa sastāvdaļa. Lietotie tekstilizstrādājumi veido 29% no kopējā patēriņa Latvijā un Lietuvā un 16% Igaunijā.

— Jūs daudz piestrādājat, lai šis apģērbs būtu ne tikai draudzīgāks videi, bet arī aktuāls un interesants.

— Tāds arī ir mūsu plāns. Kad vēram veikalu, uzsvērām, ka šis nav vienkārti kaut kas sašūts no

lietotām lietām. Cenšos, lai apģērbs ir pietiekami stilīgs un aktuāls, lai tas nav tikai vecsmamma pārsūts brāļa krekls vai lupatu deķītis. Kas, protams, arī, ir apsvēkami, bet šis tomēr ir nākamais līmenis.

— Kāds ir jūsu apģērba tipiskais valkātājs?

— Cilvēki ir visdažādākie. Viss sākās ar jočģīgiem un zaļi domājīgiem cilvēkiem; kad tas tika pamants, valkātāju loks paplašinājās. Ir cilvēki, kuriem patīk apģērba dizains, ir tādi, kas valkā vienkārti idejas vārdā, citi pērk nākamās lietas, jo zina, ka šis apģērbs ir ērts, un ir, protams, nejausie pircēji. Valkātāju vecuma amplitūda ir no 20 līdz 70 gadiem. Manas drēbes maz izvēlas pusaudži, jo viņiem pārsvārā ir svarīgi izskatīties kā visiem, un retais ir tik drosmīgs.

— Kur ņemat idejas, kā kalnu ar lietotiem dzīnsiem pārveidot mēteļos un kleitās?

— Grūtākais nav atrast ideju, bet gan to realizēt, jo rokas ir tikai divas, bet ideju krietiņi vairāk. Parasti apģērbs pats pasaka priekšā. Tāpēc es arī sāku ar dzīnšiem, jo pie tiem ir strādājuši iepriekšējie dizaineri, kas ir ieguldījuši daudz darbu. Tur ir detaļas, krāsas, un man ir žēl, ka metam dzīnsus ārā, jo tie vairs neliekas moderni, kaut gan nemaz nav novalkāti. Šujot es cenšos saglabāt iepriekšējo dizainera darbu, es to uztveru kā sadarbību starp mani, dizaineri un valkātāju.

— Vai jums ir gadījies dzirdēt, ka otrreiz lietotajam apģērbam ir sliktā aura?

— Jā, protams, sākumā tas bija bieži, cilvēki teica, ka lietotu viņiem nevajag. Un es necenšos nevienu pārliecināt, ja tā liekas, tad tā ir, es tur neko nevaru izmainīt. Taču, ja aizdomājami par izpārdošanām veikalos, kad vienu apģērba gabalu uzmera tik daudz cilvēku, ieskaitot šai idejai. Protams, tā ir mazākā rojami zemāks nekā, piemēram, Ziemeļvalstīs, un lietota apģērba iegāde ir izteiktākā mājāsaimniecības patēriņa sastāvdaļa. Lietotie tekstilizstrādājumi veido 29% no kopējā patēriņa Latvijā un Lietuvā un 16% Igaunijā.

— Kā vērtējat to, ka aizvien aktīvāk attīstās interneta vietnes, kurās cilvēki pārdod savu apģērbu,

... es jebkuram varētu ieteikt kritiskāk izvērtēt savus iepirkšanās paradumus un pirkt tikai tad, kad tas ir nepieciešams, nevis tad, kad jāremdē savā dvēselē noskaņa ar jaunu kleitu. Lietotā apģērba veikalū pārdošanas rādītāji esot sasnieguši veikalū “Zara” radītājus, taču es tajā nesaskatu neko labu.

piemēram, andelemandele.lv vai atverskapu.lv?

— Ja gadās nopirkt lietas, kas pašam neder, tādēļ tās pārdodu citiem, tad viss ir kārtībā. Taču, ja tas nesamazina pirkšanas daudzumu, ja turpinu pirkt desmit jaunās kleitas mēnesi, ko pārdodu tālāk, tad isti neredzu tam jēgu. Pati daudz neiegādājos apģērbus, un, ja es nopērku lietu, ko tiešām valkāju, tad neesmu tas sliktākais pircējs.

— Vai jums ir kādi ieteikumi, kā varam samazināt vides piesārņojumu tieši tekstilizstrādājumu jomā?

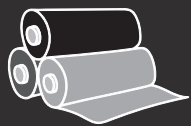
— Tā, kā tagad māca un iesaka darīt, esmu dzīvojuši vienmēr, tas man nešķiet nekas īpašs. Neesmu aizrāvusies ar apģērba pirkšanu, tas vienmēr ticis valkāts ilgu laiku, ja kas saplīst, tiek salabots vai pāršūts. Mani bērni ir valkājuši radu bērnu drēbes, un viņu drēbes ir valkājuši citi bērni. Man ir nesaprotami, ka var izmest jaku vai bikses tikai tāpēc, ka ir saplīsis slēdzis.

Ja man kaut kas jāiesaka, es jebkuram varētu ieteikt kritiskāk izvērtēt savus iepirkšanās paradumus un pirkt tikai tad, kad tas ir nepieciešams, nevis tad, kad jāremdē savas dvēseles noskaņa ar jaunu kleitu. Lietotā apģērba veikalū pārdošanas rādītāji esot sasnieguši veikalū “Zara” radītājus, taču es tajā nesaskatu neko labu, jo “Zara” pārdošanas rādītāji nav kritiķi. Tas nozīmē, ka aizvien vairāk pērkam un nesam uz lietoto būtu veikaliem. Arī ziedotājiem būtu rūpīgi jāizvērtē tās drēbes, ko atdod labdarībai, lai nebūtu tā, ka savu atkritumu pārstrādes problēmu cilvēki novēl uz labdarības veikalū pieciem.

TEKSTILIZSTRĀDĀJUMU IETEKME UZ VIDU

2015. gadā apģērbu un tekstila rūpniecībā izmantoti

79 miljardi kubikmetru ūdens.

Viena T-krekla izgatavošanai

nepieciešami 2700 litru ūdens.

Ar šādu dzeramā ūdens daudzumu viens cilvēks var izdzīvot 2,5 gadus.